

# Schone kunsten



PREVENTIEVE DOORLICHTING KUNST- EN ANTIKHANDEL

B. Bieleman

R. van der Stoep

H. Naayer

## COLOFON

© St. INTRAVAL

Postadres:  
Postbus 1781  
9701 BT Groningen  
E-mail *info@intraval.nl*

Kantoor Groningen:  
St. Jansstraat 2C  
Telefoon 050 - 313 40 52  
Fax 050 - 312 75 26

Kantoor Rotterdam:  
Goudsesingel 184  
Telefoon 010 - 425 92 12  
Fax 010 - 476 83 76

September 2007

*Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

Tekst: B. Bieleman, R. van der Stoep, H. Naayer  
m.m.v. H. Winter en I. Middelkamp (Pro Facto/RuG)  
en E. de Bie

Omslag: E. Cusiel

Opmaak: M. Boendermaker

Druk: Drukkerij A4

Opdrachtgever: Ministerie van Justitie

ISBN-13: 978 90 8874 013 8

## **SAMENVATTING**

**K**unst- en antiekobjecten zijn unieke handelswaren. Wat kunst en antiek het meest onderscheidt van alle andere voorwerpen waarin gehandeld kan worden, is de immateriële waarde die de goederen (kunnen) vertegenwoordigen; de waarde als erfgoed. De mate waarin die wordt toegekend aan een object berust hoofdzakelijk op subjectieve gronden. Desondanks zijn ook kunst en antiek onderwerp van een markt, waarop door vraag en aanbod een marktprijs tot stand komt. Voor een enkel voorwerp kan die prijs bijzonder hoog oplopen. De handel in kunst en antiek trekt daardoor criminaliteit aan.

De preventieve doorlichting van de Nederlandse kunst- en antiekhandel heeft plaatsgevonden in het kader van het Programma Versterking aanpak georganiseerde misdaad (PVAGM) van het ministerie van Justitie. Het is tussen november 2006 en juli 2007 uitgevoerd door onderzoeks- en adviesbureau INTRAVAL. Doel van de doorlichting is het in kaart brengen van kwetsbaarheden voor de innesteling van (georganiseerde) criminaliteit in de sector en het analyseren van de bestaande handhavingspraktijk.

### **Onderzoeksopzet**

Het onderzoek is onderverdeeld in een inventarisatie en een doorlichting van de sector op (kwetsbaarheden voor) criminele infiltratie en een verkenning van de handhaving. Naast een literatuurstudie hebben 36 interviews met betrokkenen uit de branche plaatsgevonden en 13 gesprekken met personen uit de handhaving. Ook zijn veilingen en beurzen bezocht. Er is voor de inventarisatie gebruik gemaakt van registers van onder meer Belastingdienst en Kamer van Koophandel. Voor de doorlichting zijn gegevens verkregen uit de justitiële documentatie, uit registraties van de Financial Intelligence Unit Nederland en uit dossiers van de Douane.

Hoewel wordt onderkend dat de internationale dimensie in de kunst- en antiekhandel een belangrijke rol speelt, ligt de nadruk van het onderzoek op de handel in Nederland door Nederlandse (rechts)personen. Er is daarnaast gekozen om de aandacht te concentreren op de categorieën kunst en antiek, die volgens experts het meest kwetsbaar zijn voor criminaliteit.

### **Inventarisatie**

De spelers in de kunst- en antiekhandel zijn grofweg onder te verdelen in kopers, verkopers en tussenpersonen. Handelaren kunnen in elk van deze hoedanigheden actief zijn. Aan de aanbodzijde bevinden zich voorts galleries en particulieren. De vraagzijde bestaat, naast de handelaren, in hoofdzaak uit particulieren, musea, bedrijven en instellingen. Tussenschakels zijn veelal veiling- en venduhuizen, terwijl internetveilingen steeds populairder worden.

De kunst- en antiekhandel in Nederland kent een grote heterogeniteit. De handel kent vele grotere en kleinere niches, die elk eigen handelscircuits herbergen. Er is nagenoeg geen filialisering en separate ondernemingen hebben doorgaans een zeer gering aantal werknemers. De twee grote veilinghuizen, Christie's en Sotheby's, vormen uitzonderingen: beide zijn filialen van wereldwijde organisaties en hebben in Nederland tientallen werknemers. De grote veilinghuizen zijn, evenals verzekeraars, transporteurs en gerenommeerde handelaren, internationaal georiënteerd. Kleinere veilinghuizen en handelaren in lagere segmenten hebben een overwegend regionale of nationale afzetmarkt.

Een algemene brancheorganisatie is er niet. Wel bestaan er diverse koepelorganisaties waarin bepaalde typen handelaren (of veilinghuizen of musea) zich hebben verenigd. Vergeleken met andere sectoren is de rol die de koepelorganisaties vervullen gering.

Uit gegevens van de Belastingdienst en de Kamer van Koophandel blijkt dat het aantal instellingen in de kunst- en antieksector in Nederland tussen de 4.000 en 6.500 ligt. Afgaande op gegevens van de Belastingdienst wordt verondersteld dat de kunsthandel jaarlijks tussen 500 en 700 miljoen euro omzet.

### **Doorlichting**

Goederen van grote waarde zijn per definitie aantrekkelijk voor criminelen. Van vrijwel alle soorten cultuurgoederen vertegenwoordigen de topstukken een grote financiële waarde. Om die reden zijn kunst en antiek kwetsbaar voor diefstal, heling en vervalsing. De beperkte beveiliging van sommige objecten draagt bij aan deze kwetsbaarheid.

De mogelijkheden om in de kunst- en antiekhandel objectief marktprijzen te bepalen zijn beperkt, waardoor prijzen sterk kunnen fluctueren zonder argwaan te wekken. Verondersteld wordt dat het manipuleren met de marktwaarde van objecten in het bijzonder het witwassen van zwart geld mogelijk moet maken. Het blijkt echter dat handelaren in kunst en antiek weinig meldingen van ongebruikelijke transacties doen.

Illegale handel betreft veelal de handel in gestolen of illegaal uitgevoerde objecten. Of een object is gestolen of illegaal uitgevoerd is vaak moeilijk objectief te bepalen. Dit vormt een belangrijke kwetsbaarheid voor de handel. Illegale invoer van beschermd cultureel erfgoed in de Europese Unie komt voor. Er zijn in Nederland geen harde criteria voor de inspanningen die handelaren moeten doen om bij aanschaf van cultuurgoederen een zuivere herkomst na te gaan.

Van vermist geraakte kunst- en antiekobjecten bestaan diverse (wereldwijde) databases en registers. In Nederland worden vermiste en gestolen objecten niet centraal geregistreerd. Lang niet alle handelaren stellen zich via internationale registers op de hoogte van de objecten die als gestolen of vermist staan geregistreerd. Gestolen kunst en antiek duiken mede daardoor soms op in het legale circuit. Een sterke aanwijzing voor criminaliteit vormt een relatief snelle opeenvolging van handelstransacties.

Nederland heeft door de omvang van de internationale vervoersstromen en de aanwezigheid van gerenommeerde beurzen een gelegenheidsstructuur voor de doorvoer van illegaal verhandelde kunst en antiek. De veronderstelling kan evenwel niet worden onderbouwd met feiten.

Een klein deel van de eigenaren en bestuurders van ondernemingen in de kunst- en antieksector beschikt over criminele antecedenten. Het aantal aangetroffen antecedenten dat betrekking heeft op vervalsing, diefstal, heling en overige economische delicten is gering.

De kunst- en antiekhandel heeft een aantal eigenschappen die voor criminelen een belemmering kunnen vormen om er gemakkelijk financieel gewin uit te halen. De belangrijkste aspecten daarvan zijn: de beperkte verhandelbaarheid van topstukken in de kunst- en antiekhandel; de geslotenheid van de gerenommeerde handel en de hoge toetredingseisen; de doorgaans geavanceerde beveiliging van kostbare objecten; en de aanwezige documentatie en registratie van gestolen of vermiste objecten (indien topstukken).

Internationaal gezien zijn diverse soorten objecten als gevolg van geringe bescherming en een relatief hoge handelswaarde gevoelig voor criminaliteit. Naarmate objecten beter geregistreerd

zijn en het geografische speelveld (of de omvang van de markt) kleiner is, nemen kansen voor criminelen om succesvol te opereren af. De binnenlandse handel in Nederland is daardoor vergeleken met internationale handelscircuits minder kwetsbaar. Registratie en handhaving zijn echter niet op een voldoende niveau om voorkomende criminaliteit goed het hoofd te kunnen bieden.

### **Handhaving**

Regelgeving over kunst en antiek bestaat op internationaal niveau (verdragen), Europees niveau en op nationaal niveau. Oogmerk van die regels is zowel het voorkomen en bestrijden van de handel in gestolen goederen als de bescherming van nationale cultuurgoederen. De twee belangrijkste internationale verdragen, de UNESCO-conventie 1970 en het UNIDROIT-verdrag, zijn door Nederland niet geratificeerd.

De Nederlandse opsporings- en handhavingsautoriteiten beschikken naast internationale wetgeving over verschillende instrumenten en bevoegdheden om hun taken op een juiste wijze te kunnen vervullen. Dit zijn de Wet Melding Ongebruikelijke Transacties (de Wet MOT), de Douanewet en de Wet op de Economische Delicten (WED).

De opsporing en handhaving van aan kunst en antiek gerelateerde criminaliteit zijn in Nederland matig ontwikkeld. Structurele opsporing is niet aanwezig. De redenen hiervoor zijn divers, maar over de gehele linie wordt door de gesprekspartners het gebrek aan prioriteit als voornaamste factor genoemd. De opsporing is nu versnipperd over een groot aantal organisaties. Dat geldt ook voor aanwezige kennis. Een centraal aanspreek- en doorverwijspunt is er niet meer, sinds de opheffing van de kunst- en antiekcentrale van het KLPD in 2001. Ook centrale registratie ontbreekt sindsdien.

De Erfgoedinspectie wordt 10 à 20 keer per jaar ingeschakeld vanwege het aantreffen van cultuurgoederen door de Douane. In dergelijke gevallen worden objecten opgehouden en wordt getracht deze aan de rechtmatige eigenaar te retourneren. Er is in de afgelopen jaren zelden vervolging ingesteld tegen betrokkenen.

### **Ten slotte**

Sec bekeken is de Nederlandse kunst- en antiekhandel niet extreem kwetsbaar voor binnendringing door de georganiseerde criminaliteit. De structuur van de sector en de benodigde expertise om erin actief te kunnen zijn, vormen belemmeringen voor criminelen om eenvoudig financieel gewin te behalen. Tegelijkertijd moet wel worden geconstateerd dat er voor plegers van kunstcriminaliteit een relatief lage pakkans is. De prioriteiten van handhavende organisaties liggen elders, waardoor de benodigde capaciteit en expertise ontbreken. Hoewel het niet waarschijnlijk lijkt dat kunst en antiek in Nederland worden misbruikt voor grootschalige witwasoperaties, kunnen kunstdieven, vervalsers en importeurs van beschermd cultureel erfgoed vaak hun straf ontlopen. De basis om tot een sluitende aanpak te komen - die ligt in een goede registratie, een centraal meldpunt en een netwerk van expertise - ontbreekt.